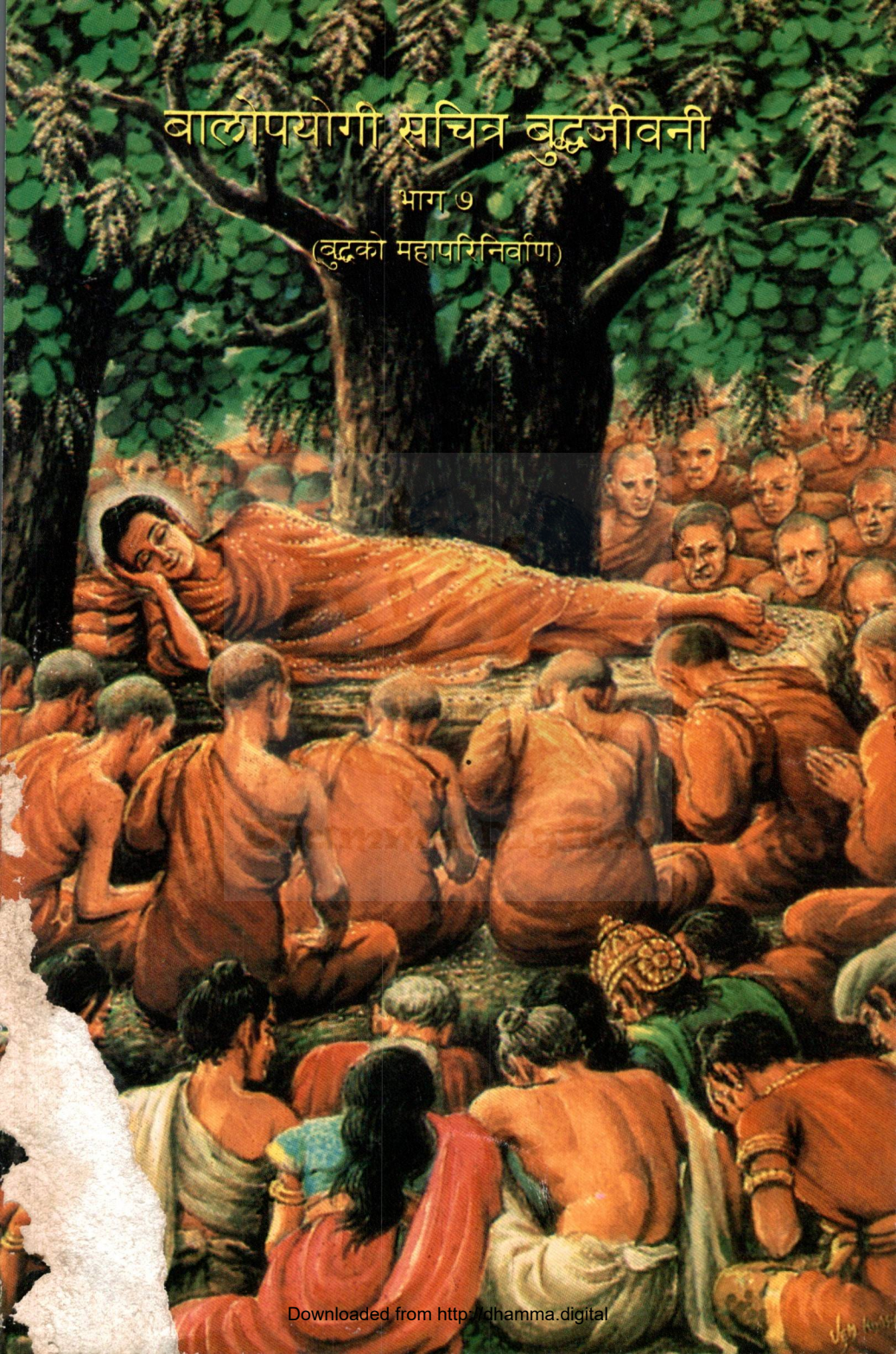

बालोपयोगी सचित्र बुद्धजीवनी

भाग ७

(बुद्धको महापरिनिर्वाण)

बालोपयोगी सचित्र बुद्धजीवनी
(भाग ७)

लेखक
बुद्धदास भिक्षु

भावानुवादक :
भिक्षु विपस्सी धम्मरामो

PUBLISHER:
VONGVANIJ GROUP
12/FL VONGVANIJ-B BUILDING
100/93-94 RAMA IX ROAD
HUAYKHWANG, BANGKOK-103010
THAILND.

प्रथम संस्करण : ५,००० प्रति, ईसवी सन् १९९६

सम्पर्क :

भिक्षु सुदर्शन महास्थविर
श्रीकीर्ति विहार, कीर्तिपुर
काठमाडौं, नेपाल।
फोन न. २१६-८३६

चित्र :

पयुत् डाउक्रचाड्

Printed at Mahaculalongkorn Rajavidyalaya Press
Wat Mahadhatu, Thaphrachan, Phranakorn
Bangkok-10200, THAILAND.

Dhamma.Digital

Printed by :

MAHACHULALONGKORNRAJVIDYALAYA

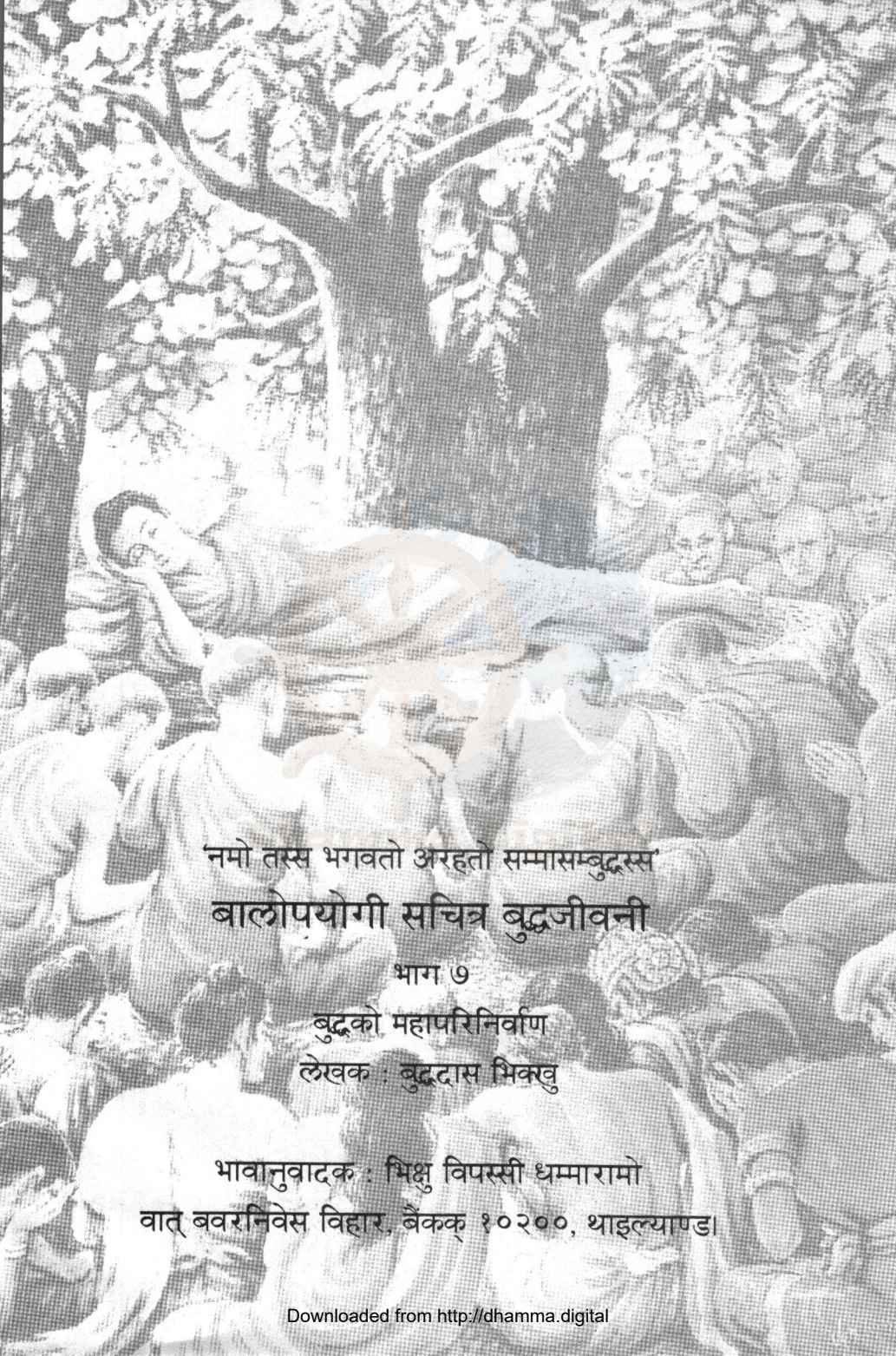
BUDDIST UNIVERSITY PRESS

WAT MAHADHATU, BANGKOK 10200, THAILAND

Tel. 224-8214, 221-8892

FAX. 224-8214

B.E. 2539 (1996)

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुदस्स
बालोपयोगी सचित्र बुद्धजीवनी

भाग ७

बुद्धको महापरिनिर्वाण
लेखक : बुद्धदास भिक्षु

भावानुवादक : भिक्षु विपस्सी धम्मारामो
वात् बवरनिवेस विहार, बैकक् १०२००, थाइल्याण्ड।

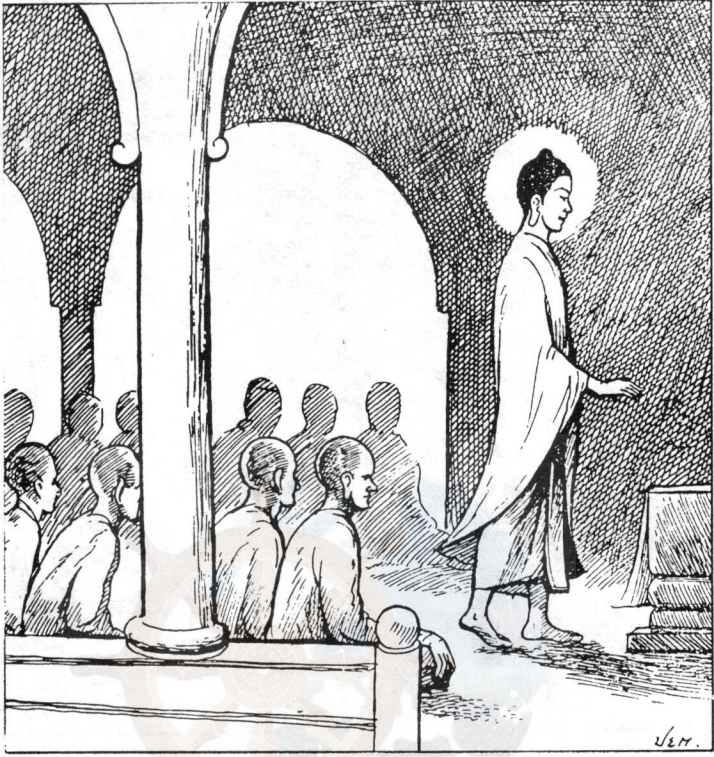
सम्यक् सम्बुद्धले ४५ वर्षसम्म धेरै जनताहरूलाई उपदेश दिनुभयो। वहाँले तत्कालीन जम्बुद्वीपका ठूला, साना, राज्य, नगर र गाउँहरूमा कुनै यान वा वाहन बिना खुट्टाकै भरमा धेरै आवत-जावत गर्नुभयो। दाताहरूले बनाई चढाएका आरामहरूमा वर्षाऋतु मात्र बिताउनुहुन्थ्यो। यस्ता आरामहरूमध्ये राजगृह नगरमा राजा बिम्बिसारले बनाई चढाएको वेलुवनाराम र श्रावस्ती नगर नजिक अनाथपिण्डिक सेठले बनाई चढाएको जेतवनाराम प्रमुख हुन्। यी ठाउँहरूमा बस्नुहुँदा भगवान् बुद्धले गर्नुहुने दैनिक क्रियाकलाप तल लेखिए अनुसार छ।

भगवान् बुद्ध बिहान उज्यालो हुन अगावै बिछ्यौनाबाट उठ्नुहुन्थ्यो। स्नानकार्य सिद्धिएपछि समाधिष्ठ भई प्राणीहरूको धर्म बुझ्ने उपनिश्रय (सम्भावना) हेर्नुहुन्थ्यो। अनि उपनिश्रय भएकालाई वहाँ दयापूर्वक उद्धार गर्न जानुहुन्थ्यो। पूरा उज्यालो भईसकेपछि वहाँ चीवर पारुपन (चारैतिर छोप्नु) गरि हातमा पात्र लिई विहार नजिकको गाउँ-बस्तीमा भिक्षाटन गर्नुहुन्थ्यो। वहाँ हिँड्नुहुँदा सधैं बाटोमा मात्र हेर्नुहुन्थ्यो। श्रद्धालुहरूले भिक्षापात्रमा चढाउन ल्याएको खानेकुरालाई स्वीकार गर्नुहुन्थ्यो। भिक्षाटनमा वहाँ कहिलेकाहीं एकलो जानुहुन्थ्यो भने धेरैजसो भिक्षुसंघका साथ नै जानुहुन्थ्यो।

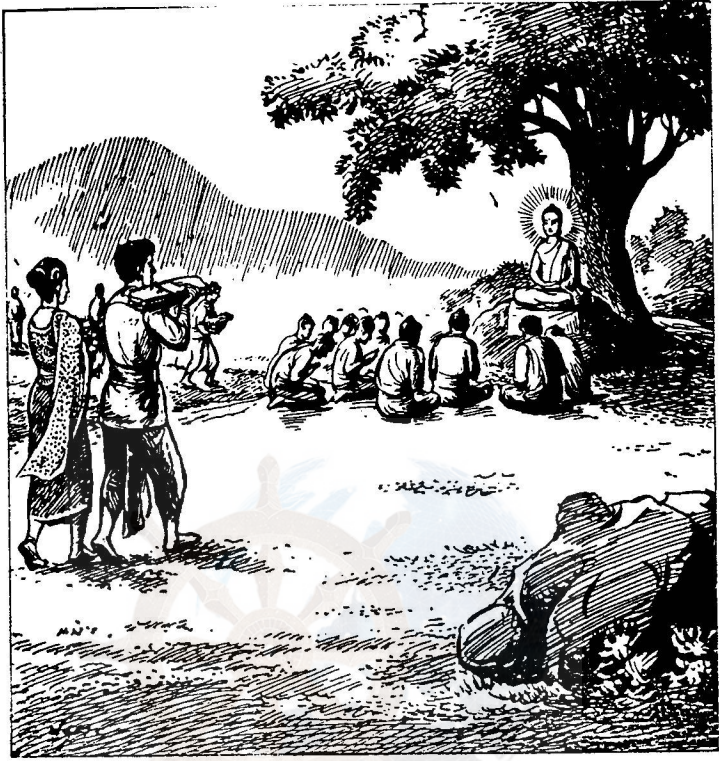
कहिलेकाहीं कोही कोही दाताले भगवान् बुद्धलाई निमन्त्रणा गरि आफ्नो घरमा लगी भिक्षा दान गर्थे। यस्तो बेलामा भगवान् बुद्ध सबभन्दा माथिल्लो आसनमा बस्नुहुन्थ्यो। अनि दाताले पात्रमा हाली चढाएको खानेकुरो भोजन गर्नुहुन्थ्यो। भोजन सिध्याई चुथी सकेपछि वहाँ त्यहाँ भेला भएका सबैजनालाई उपदेश दिनुहुन्थ्यो। जस्तै:- खराब भनेको के हो; असल भनेको केहो; सोमत् भनेको के हो; के कस्तो कर्म गर्नाले इहलोक तथा परलोकमा सुख वा दुःख हुन्छ; आदि। वहाँ असल कुराहरूमा हिँड्न जनतालाई प्रेरणा दिनुहुन्थ्यो। साहसिलो बनाउनुहुन्थ्यो। यसपछि वहाँ आफ्नो बासस्थान विहारमा फर्कनुहुन्थ्यो।

भोजनोपरान्त भगवान् बुद्ध आफ्नो कोठाभित्र अथवा कुनै
 रूखमुनि एकान्तमा बसी ध्यान गर्नुहुन्थ्यो। भिक्षुहरू पनि त्यस्तै गर्थे।
 भिक्षुहरू दिउँसो धर्मशालामा बसी धर्मका कुरा कण्ठ र छलफल गर्थे।
 भगवान् बुद्ध साँझतिर धर्मशालामा भिक्षुहरू भेला गराई धर्मदिशना
 गर्नुहुन्थ्यो। कसैलाई केही नबुझेको भए अथवा शङ्का भएमा त्यसको
 बारे वहाँले बुझाईदिनुहुन्थ्यो। त्यस्तै वहाँ भिक्षु-भिक्षुणीहरूलाई र
 उपासक उपासिकाहरूलाई धर्मका कुरा जान्न र सिक्नमा उत्साहित
 गर्नुहुन्थ्यो। धर्मको आचरणको सुफल बताई त्यसमा लाग्न प्रेरणा
 दिनुहुन्थ्यो। धर्मको सुफल देखाइदिनुहुन्थ्यो।

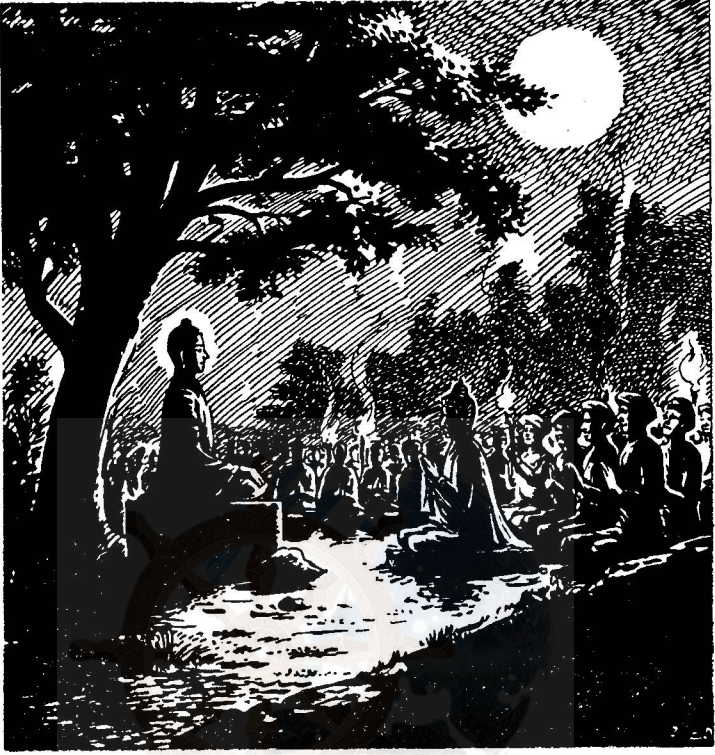
भगवान् बुद्धका धर्मदेशना सिद्धिएपछि श्रोताहरू फर्कन्थे। अनि विशेष रूपले सिक्नचाहने भिक्षुहरू मात्र बसी भगवान् बुद्धसँग सोध्दथे। आआफूले गरेका उन्नति भगवान् बुद्ध समक्ष बताउँदथे। कोही ध्यानविषयक कुरा सोधी कण्ठष्ठ गरिसकेपछि अभ्यासको लागि एकान्त ठाउँमा जान्थे। कहिलेकाहीं भगवान् बुद्धले नै विचार गरेर सुन्नेको रुचि, तह, तथा सामर्थ्य अनुरूपको धर्मदेशना गर्नुहुन्थ्यो। यसो गर्नुहुने भएकोले वहाँको उपदेश धेरैजसोले बुझ्दथे।

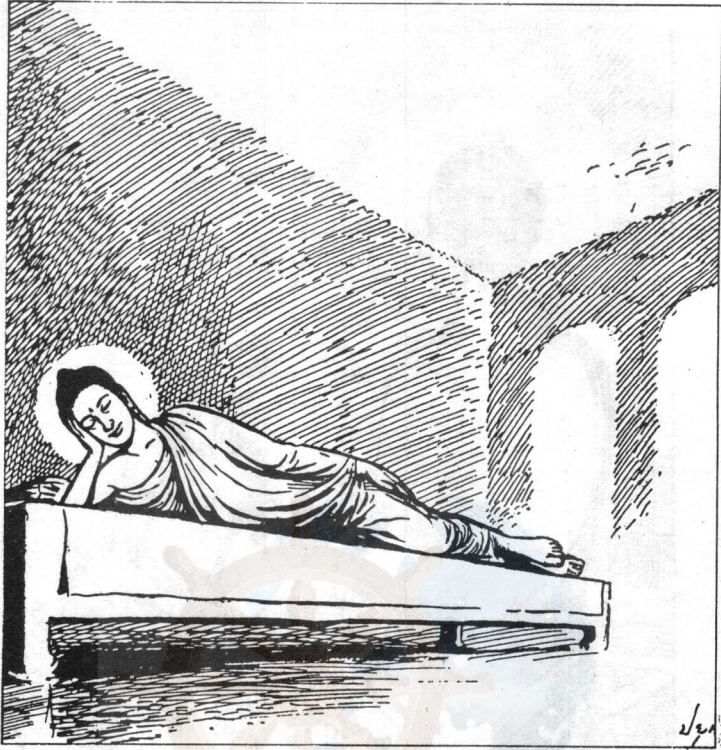
गर्मीयाममा भए भगवान् बुद्ध इच्छानुसार कुनै एकठाउँमा आराम गर्नुहुन्थ्यो। यही समयमा स्थानीय अथवा नजिकका जनताहरू साँझपख भगवान् बुद्धको दर्शन गर्न आउँदथे। भगवान् बुद्धलाई दान पनि दिन्थे। कोही धर्म मात्र सुन्न आउँथे। भगवान् बुद्ध पनि धनी, गरीब, बच्चा, बूढा, स्त्री वा पुरुष भनेर कुनै किसिमको पक्षपात नगरिकन धर्मदेशना गर्नुहुन्थ्यो। श्रोताहरू सबै जनालाई लाग्दथ्यो, वहाँले त्यो कुरा आफैलाई बताइरहनुभएको हो। प्रायशः उनीहरू बुद्धसहित धर्म र संघका शरण पर्दथे।

सबै श्रोताहरू फर्केर गईसकेपछि भगवान् बुद्ध स्नान गर्नुहुन्थ्यो। यो काम वहाँ इनार, पोखरी वा अरू पानीका मुहानहरूमध्ये कुनै एक ठाउँमा गर्नुहुन्थ्यो। त्यसपछि साँझपख वहाँ ध्यानमा बस्नुहुन्थ्यो। यसपछि टाढाबाट दर्शन गर्न आएका भिक्षुहरूका लागि दर्शन गर्ने पालो हुन्थ्यो। वहाँ उनीहरूलाई दर्शनभेट दिनुभई कुशलवार्ता सक्नुभएपछि उनीहरूसँग धर्म विषयमा छलफल पनि गर्नुहुन्थ्यो। कहिलेकाहीं अति गम्भीर कुराहरूको पनि चर्चा हुन्थ्यो। यदि आगन्तुक भिक्षुले बताउन नसकेको खण्डमा वहाँ आफैले त्यसको व्याख्या गरि सुनाउनुहुन्थ्यो। उनीहरू धर्मलाई बुझ्नेगरि सुन्न पाएकोमा सन्तुष्ट तथा प्रफुल्लित भई फर्कथे।

दिनभरि व्यस्त रहनाले थाक्नु भएपछि भगवान् बुद्ध उठेर विस्तारै स्मृतिपूर्वक हिँडडुल गर्नुहुन्थ्यो। यसरी हिँडडुल गर्नुलाई चक्रमण भनिन्छ। शरीरको थकान मेटिएपछि वहाँ फेरि एकचोटि भिक्षुहरूलाई सिकाउनु हुन्थ्यो। मध्यरातमा त्यहाँका राजा आदि ठूलाबडा मानिसहरू वहाँसँग धर्म छलफल गर्न आउँदथे। प्रश्नहरू सोद्वथे। वहाँको सन्तोषजनक उत्तर सुनेर उनीहरू हर्षित भई समय हेरि फर्केर जान्थे।

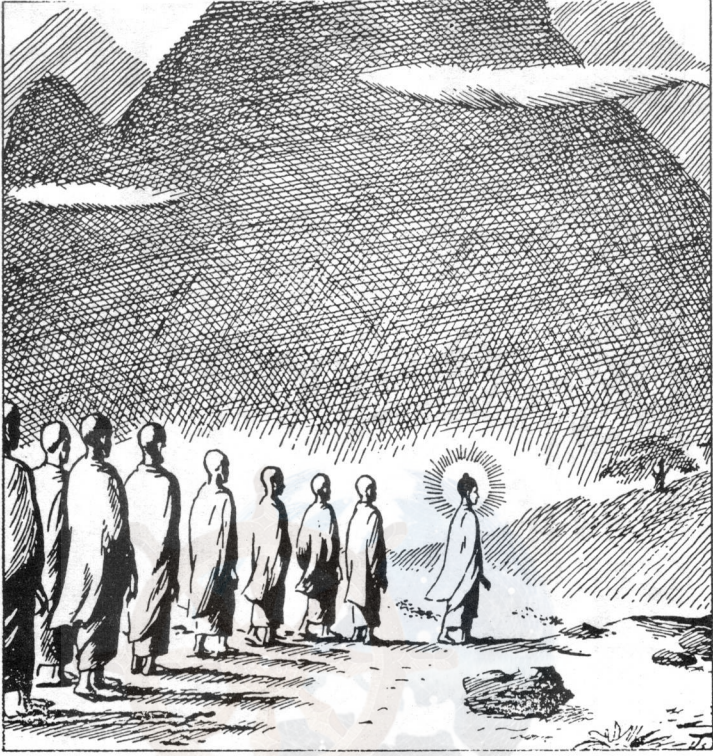
रातमा भगवान् बुद्ध सिंहशय्या आकारमा लेटेर निदाउनुहुन्थ्यो। सिंहशय्या भनेको दायाँ कोल्टो परेर दुबै खुट्टा सँगै तन्काई बायाँ हात जीउमाथि सोझो राखी अर्को हात शिरनिर मोडेर लेटनुलाई भनिन्छ। वहाँ उठ्ने समयको ख्याल गरि निदाउनुहुन्थ्यो। वहाँ अरुणोदय हुन दुईघण्टा जति अगावै निद्राबाट बिउँझनुहुन्थ्यो। त्यसपछि वहाँ फेरि धर्म बुझाउने तरिका तथा व्यक्तिबारे चिन्तन गर्नुहुन्थ्यो। वहाँले यसप्रकार गर्नुहुने क्रियालाई बुद्धकृत्य भनिन्छ।

भगवान् बुद्ध ४५ वर्षसम्म यस्तै प्रकारले धर्मप्रचार गर्दै ठाउँ ठाउँमा घुम्नुभयो। यात्राका समयमा बाहेक वहाँ धर्मप्रचार तथा शिक्षा-दीक्षा दिने काममा समय बिताउनुहुन्थ्यो। वहाँ धर्मका कुरा मात्र सिकाउनुहुन्नथ्यो; किन्तु सांसारिक जीवन सरल र शुद्धरूपमा बिताउने तरिकाबारे पनि परिस्थिति र व्यक्ति मुताबिक आफ्नो तीक्ष्ण तथा महान् प्रज्ञाद्वारा स्पष्ट बताइदिनुहुन्थ्यो। कसैलाई केही फरक पार्नुहुन्नथ्यो।

जिज्ञासा लिएर सोध्न आउनेहरूदेखि झन्झट मान्ने अथवा भेट्न नचाहने भन्ने स्वभाव भगवान् बुद्धमा थिएन। वहाँ आफूकहाँ आएका हरेक किसिमका मानिसलाई अर्ति उपदेश दिन सधैं तयार रहनुहुन्थ्यो। कोही कोही वहाँसँग आफ्नो कुरामा जित्नुलाई मात्र सोध्न आउनेहरू पनि हुन्थे। त्यस्तालाई पनि वहाँ मैत्रीपूर्वक उपदेश दिनुहुन्थ्यो। तिनीहरू वहाँका प्रजाबाट पराजित हुन्थे। वहाँका हेतुवादका कुरा सुनी तिनीहरू वहाँका शिष्य भएको घोषणा गर्दथे।

भगवान् बुद्ध ४५ औं वर्षमा धर्मप्रचारार्थ चारिका गर्न जानुहुँदा ८० वर्ष उमेरका भइसक्नु भएको थियो। वहाँले देख्नु भयो, अब धर्मप्रचारार्थ चारिका गर्ने समय खतम हुन आँट्यो। किन भने अब वहाँका शारीरिक बलले साथ दिन छोड्न थालेको थियो। वहाँको मन यद्यपि पहिले जस्तै नै दृढ रहेको भएता पनि वहाँलाई लाग्यो, अब आफ्नो जीवन धेरै दिनसम्म रहनेछैन। वहाँले आफू हुर्केको ठाउँ उत्तरको हिमालयतिर गई परिनिर्वाण हुने इच्छा गर्नु भयो। यसकारण धेरै भिक्षु शिष्यहरूका साथै भिक्षु आनन्दलाई लिई वहाँ राजगृह नगरबाट निस्कनु भयो।

Dhamma.Digital

भगवान् बुद्ध पाटलीपुत्र नगर पुग्नुभयो, जुन् ठाउँलाई अहिले पटना शहर भनिन्छ। त्यसपछि वहाँ वैशाली नगरमा पुग्नुहुँदा अम्बपाली गणिकाले त्यहाँका राजकुमारहरूसँग प्रतियोगिता गरि चढाएको आँपको चारीमा बस्नुभयो। वेलुवग्राममा पुग्नुहुँदा वहाँले भिक्षुहरूलाई आआफूलाई पायक पर्ने स्थानहरूमा वर्षावास बस्न आज्ञा दिनुभयो। वहाँ आफैँ त्यो ग्राममै उपस्थापक आनन्दका साथ वर्षावास बस्नुभयो।

Dhamma.Digital

भगवान् बुद्ध वेलुवग्राममा बस्नुहुँदा शिकिस्त बिरामी पर्नुभएको थियो। एकदिन केही सन्चो भएपछि वहाँ विहारको छायाँमा बसि रहनुभएको बेलामा आनन्दले बिन्ती गर्नुभयो- “भो शास्ता! यहाँ पहिले जस्तै नै स्वस्थ हुनुभएको देख्नपाएकोमा मलाई अत्यन्तै आनन्द लाग्यो। केही अघि यहाँलाई चर्को व्यथा हुँदा मेरो चित्त अस्थिर भई बेहोश हुनआँटेको थियो। मलाई लाग्छ, भिक्षुसंघलाई नीति निर्देशन तथा उपदेश दिईनसक्नुजेलसम्म शास्ता परिनिर्वाण हुनुहुनेछैन।

भगवान् बुद्धले भन्नुभयो- “हे आनन्द! भिक्षुसंघले मबाट के आशा गर्दैछ? मैले सम्पूर्ण धर्मविनय बताई नै सकेको छु। निर्वाण प्राप्तिका लागि भिक्षुसंघले जान्नु पर्ने सबैथोक मैले बताई नै सकेको छु। हे आनन्द! अब म बूढो तथा कमजोर भइसकेको छु। मेरो अन्तिम समय आइसकेको छ। म ८० वर्षको भइसकें। तिमीहरू आफैमा भर पर। आफ्नै शरण लेउ। अरू कसैको भर नपरा। धर्मको आधार लेउ। धर्मलाई प्रमुख स्थान देउ।” अन्तमा वहाँले जोड दिएर भन्नुभयो- “आनन्द! जो भिक्षु शिक्षाकामी छ, उ नै संघको सर्वोत्तम व्यक्ति हो।”

Dhamma.Digital

भोलिपल्ट बिहान भगवान् बुद्ध वैशालीमा भिक्षाटन जानसक्नुभयो। भिक्षाटनबाट फर्केर भोजन सिद्धिएपछि दिवाविहारका लागि आनन्दलाई आसन लिनलगाई पावाल चेतियमा जानुभयो। त्यहाँ इच्छा अनुसार बसिरहनुभएको बेलामा स्मृति तथा सम्प्रजन्यलाई काबूमा राखी यस्तो विचार गरि वहाँले आयुसंस्कार त्याग गर्नुभयो- “अब अर्को तीनमहिनापछि तथागत परिनिर्वाण हुनेछा” आनन्द अगाडि आउँदा वहाँले यो कुरा सुनाउनुभयो।

Dhamma.Digital

आनन्द भिक्षुले बिन्ती गर्नुभयो- “भो शास्ता! अझ सत्त्वप्राणीहरूलाई दुःखबाट मुक्त गर्न धेरै दिनसम्म बाँच्नुहोस्!” अनि बुद्धले आज्ञा गर्नुभयो- “आनन्द! तथागतले जुन बोल्नुभयो, त्याग गर्नुभयो र मिल्काउनु भयो त्यो वचन कहिले पनि फिर्ता लिनुहुन्ना। आनन्द! तिमी बितिसकेको कुराको लागि शोक नगर। हेर आनन्द! महावन जङ्गलमा जानेछु। तिमी गई वैशाली नगरमा भएभरका भिक्षुहरूलाई त्यहाँ भेला हुने सूचना देउ।”

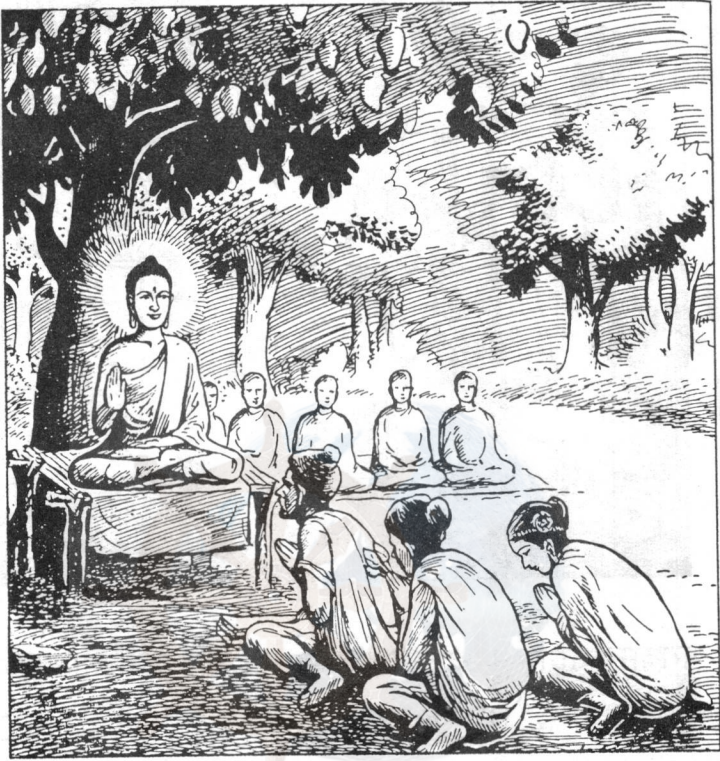

Dhamma.Digital

भगवान् बुद्धले महावन्मा भेला हुनआएका भिक्षुहरूलाई लोकजनको हितको लागि, सुखको लागि र दयाको लागि अर्ति उपदेश दिनुभयो। वहाँले, सम्पूर्ण तथा परिशुद्ध ब्रह्मचर्य शुद्धरूपले अचरण गर्नचाहने व्यक्तिलाई धर्मको बाटोमा उचित रूपले हिँड्नको लागि चाहिने महत्त्वपूर्ण कुरा बोलनुभयो। वहाँले भन्नुभयो-“लोकका सबै कुराहरू परिवर्तनशील छन्। आफ्नो अभिवृद्धिको लागि कोसिस गर्दैजाउ। चित्तलाई शुद्ध राखा। अनि सम्पूर्ण दुःखबाट मुक्त हुनेछौ।”

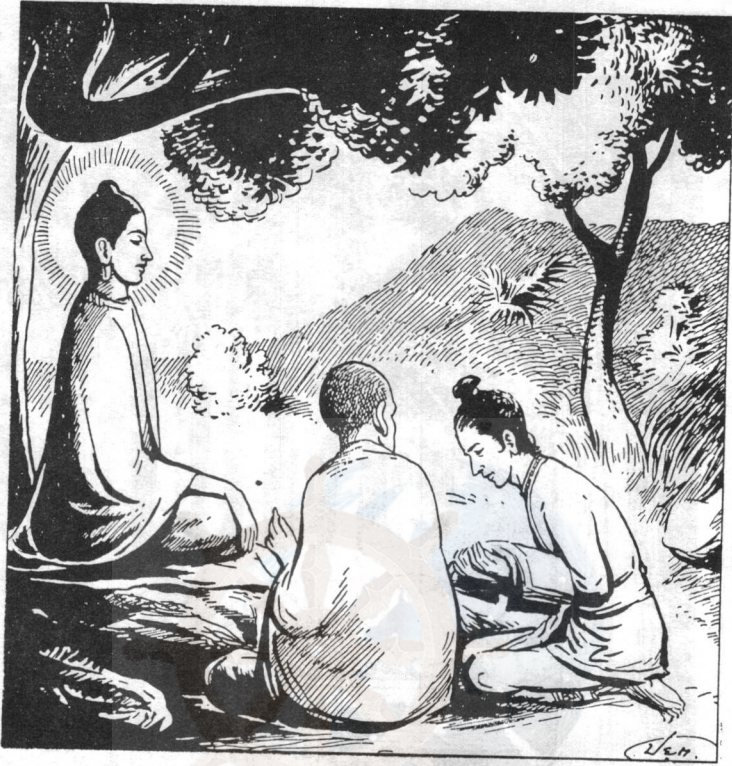

भगवान् बुद्ध भिक्षु आनन्दलाई साथमा लिई वैशालीमा पुग्नुहुँदा भन्नुभयो- “आनन्द! तथागतको यो अन्तिम वैशाली दर्शन हुनेछ। हे आनन्द ! भन्दग्राम जाऔं” भन्दग्राममा वहाँले धेरै मानिसहरूलाई धर्मदेशनाद्वारा उपकार गरिसक्नुभएपछि वहाँ त्यहाँबाट हिँड्नुभयो। भिक्षुसंघका साथ वहाँ क्रमशः हस्तिग्राम, आम्रग्राम र जम्बुग्राम हुँदै भोग नगर पुग्नुभयो। त्यहाँ वहाँले भिक्षुसंघलाई विनयका ४ महाप्रदेशका कुरा सिकाउनुभयो। यसैलाई भिक्षुसंघको नियमको निर्णय गर्दा आधार मानिन्छ। त्यसपछि वहाँ श्रावकहरूका साथ पावामा पुग्नुभई चुन्द कर्मारपुत्रको आम्रवनमा बस्नुभयो।

Dhamma.Digital

भगवान् बुद्धले त्यहाँ चुन्द कर्मारिपुत्र तथा उनका परिवारलाई धर्मदेशना सुनाउनुभई गहिरो श्रद्धालु बनाउनुभयो। चुन्द कर्मारिपुत्रले भगवान् बुद्ध प्रमुख भिक्षुसंघलाई भोलिपल्टको भोजनको लागि निमन्त्रणा गरे। उनको भोजन दानमा सूकर मद्दव भनिने एकथरिको च्याउ पनि थियो। सो भोजन खाइसक्नुभएपछि वहाँलाई रोग फेरि चर्को भएर आयो। वहाँलाई असह्य वेदना भयो। मुश्किलले वहाँ कुशीनगर जानुभयो।

भगवान् बुद्ध बीच बाटोमा एउटा रूखमुनि सुस्ताउनुभयो। त्यहाँ आलार कालामका चेला पुक्कुस नामको मल्लपुत्रले वहाँलाई देखे। उनी वहाँको शान्तिमय जीवनको बारेमा उपदेश सुनेर प्रसन्न भए। उनले आफू आजीवन भगवान् बुद्धको तथा धर्म र संघको शरणमा आएको कुराको पनि घोषणा गरे। उनले वहाँलाई दुइवटा चीवरहरू चढाएकोमा, एउटा आफूले लिनुभई अर्को आनन्दलाई दिलाउनुभयो। त्यसपछि वहाँ ककुधा नदीकिनारमा एकछिन सुस्ताउनुभइसकेपछि कुशीनगर जानुभयो। यो मल्ल राजाहरूको सैर गर्न आउने स्थान हो।

Dhamma.Digital

भगवान् बुद्ध कुशीनगर पुगनुहुँदा साह्रै थाक्नुभयो। अब आफू अगाडि बढ्नसक्दिन भन्ने लाग्यो। अनि आनन्दलाई भन्नुभयो- “हे आनन्द! यी दुई शालवृक्षमुनि मेरोलागि बिछ्यौना बिछ्याउ। म साह्रै थाकेको छु।” भिक्षु आनन्दले भगवान् बुद्धको संचाटी चौबय्याई बिछ्याइदिनुभयो। उत्तरतिर शीर पारि त्यस आसनमा भगवान् बुद्ध लेट्नुभयो। तर वहाँ निदाउनुभएको थिएन। रोगले साह्रै च्यापेकोले आराम गर्नुभएको थियो। वहाँको मन भने शान्त र दृढ नै थियो।

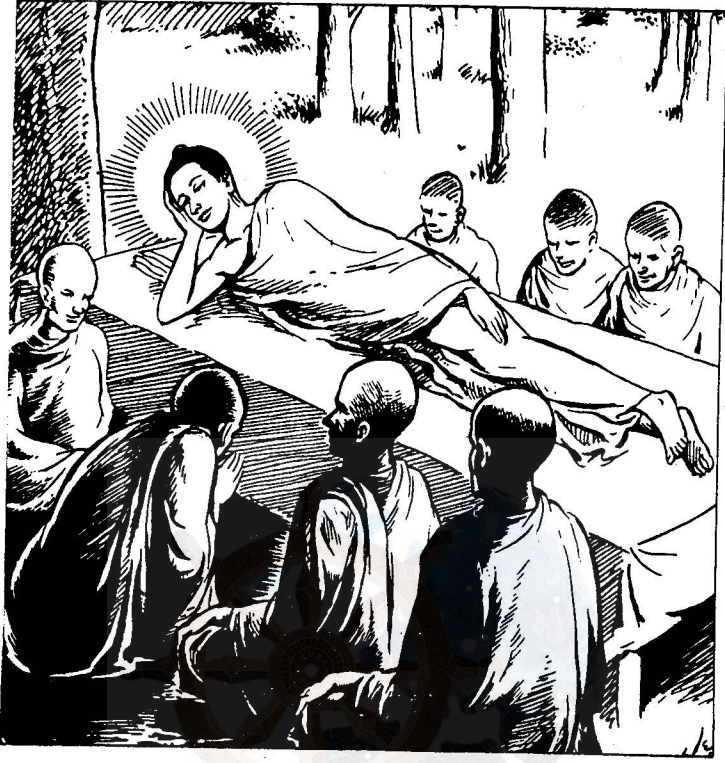
Dhamma.Digital

अब आनन्दलाई लाग्यो कि भगवान् बुद्ध पक्कै पनि परिनिर्वाण हुने भयो। त्यसो हुनाले वहाँलाई ठूलो शोक भयो। अनि एकठाउँमा लुकेर बिरह गरि रोइरहनुभयो- “म अरू भिक्षुहरू झैं हुनसकेको छैन। मैले अझै सिक्न धेरै बाँकी छ। म अझसम्म अर्हन्त भइसकेको छुइन। मलाई करुणा कृपा राख्नुहुने शास्ताले मलाई छोडेर जान लाग्नुभयो। म एकलो हुने भएँ।”

Dhamma.Digital

भगवान् बुद्धले आँखा खोल्लुहुँदा आनन्दलाई त्यहाँ नदेल्नुभई नजिक बसेका भिक्षुहरूसँग सोध्नुभयो- “भिक्षु आनन्द कता गए?” ती भिक्षुहरूले जवाब दिए - “उनी एक कुनामा गई रोईरहेकाछन्। भगवान् बुद्धले भन्नुभयो- “आनन्दलाई बोलाएर ल्याउ।” आनन्द आइपुग्नुहुँदा वहाँले उनीसँग करूणापूर्वक कुरा गर्नुभयो।

भगवान् बुद्धले आनन्दको प्रशंसा गर्दै भन्नुभयो- "भिक्षुहरूहो! अतीतका बुद्धहरूका पनि उपस्थाकहरू थिए । अनागतमा आउने बुद्धहरूका पनि उपस्थाकहरू हुनेछन्। तर अहिलेका मेरा उपस्थाक आनन्द भन्दाश्रेष्ठ हुनेछैनन्। उ सर्वश्रेष्ठ उपस्थाक हो । उसको बुद्धि कुशल तथा तीक्ष्ण छ। उ उचित समयलाई जान्दछ। पाहुनाहरूलाई मीठो वचनद्वारा खुशी तथा प्रसन्न हुनेगरि व्यवहार गर्दछ। उसको सोमतिलो व्यवहारद्वारा सबैजना सन्तुष्ट छन् । उसका कुरा सबैजनाले ध्यान दिएर सुन्दछन्। यस्तो छ, बुद्धको उपस्थापक आनन्द!

Dhamma.Digital

त्यसपछि आनन्द भिक्षुले भगवान् बुद्धलाई निवेदन गर्नुभयो-
“भो भगवान् शास्ता! यो जङ्गलको बीचमा रहेको सानो नगरको
क्षेत्रमा परिनिर्वाण नहुनुहोस्। यसो गर्नु सुहाउँदैन। अरू-अरू ठूला-ठूला
नगरहरू, जस्तै: श्रावस्ती र वैशाली आदि छन्। त्यहाँ शास्ताका धेरै
अनुयायीहरू छन्। उनीहरूले तथागतको श्वलाई भव्य सम्मानगरि
व्यवस्था गर्नेछन्। भगवान् शास्ता त्यहाँ परिनिर्वाण हुनुभए बेस
हुनेथियो।”

भगवान् बुद्धले आनन्दलाई भन्नुभयो- “त्यसो नभन आनन्द! त्यसो नभन। यसलाई जङ्गलको बीचमा रहेको सानो-क्षुद्र नगर भनी नभन। धेरै समय पहिले यो सर्वोत्तम नगर थियो। यो चक्रवर्ती राजाको राजधानी थियो। हे आनन्द! बरू तिमी गएर कुशीनगरका राजाहरूलाई सूचना देउ- “आजको अन्तिम याममा यो स्थानमा तथागत परिनिर्वाण हुनुहुनेछ। परिनिर्वाण हुन अगावै उनीहरूले तथागतको दर्शन गर्न पाउन्।” अनि भिक्षु आनन्द केही भिक्षुहरूका साथ गई वहाँको आज्ञा मल्लराजाहरूलाई जानकारी दिनुभयो।

भगवान् बुद्ध परिनिर्वाण हुने खबर सुनेर मल्ल राजाहरू बडो दुःखी तथा शोकाकुलित भई- “भगवान् बुद्ध छिटै परिनिर्वाण हुनुहुने भयो। लोकलाई प्रकाश दिने बत्ति छिट्टै निभ्दैछ। भगवान् बुद्धले हामीलाई छोडेर जानुहुँदैछ।” भनी विरह गर्दै भगवान् बुद्धकहाँ आए। त्यस्तै कुशीनगरवासी अरू स्त्री-पुरुष तथा बालक-बालिकाहरू समेत रुँदै कराउँदै विरह गर्दै भगवान् बुद्धको अन्तिम दर्शन गर्न आए। तिनीहरूले टोलीटोली भई भगवान् बुद्धको दर्शन गरे। हरेक टोलीका नेताले भगवान् बुद्धसँग बिदाबाजीका केही कुराकानी पनि गरे।

Dhamma.Digital

त्यसबेला कुशीनगरमा एकजना सुभद्र नामको परिव्राजक थिए। उनले भगवान् परिनिर्वाण हुनुहुने कुरो थाहा पाएर केही कुरो सोध्ने इच्छाले भगवान्को दर्शन गर्न जान चाह्यो। किन भने उनी विश्वास गर्थे कि आफ्नो प्रश्नको जवाफ बुद्धले मात्र दिनसक्नुहुनेछ। त्यसो हुनाले उनी शालवनमा आए र भिक्षु आनन्दसँग भेट गरे। अनि उनले भगवान् परिनिर्वाण हुन अगावै आफ्नो प्रश्नहरू सोध्ने मौका दिन आनन्दसित अनुरोध गरे।

भिक्षु आनन्दले सुभद्रलाई यसरी जवाब दिनुभयो- “भयो सुभद्र! भयो। भगवान् बुद्ध साह्रै थाक्नुभएको छ । यस्तो बेलामा प्रश्नहरू सोधेर वहाँलाई बढ्ता दुःख नदेउ ।” तर सुभद्र परिव्राजक अति हतारोमा थिए। आनन्दले भन्नुभएको कुरा उनले मानेनन्। उनले भगवान् बुद्धको दर्शन गराउन बारम्बार अनुरोध गरिरहे । भिक्षु आनन्दले पनि बारम्बार मनाही गरि नै रहनुभयो। आनन्दको तर्क थियो- “वहाँ अहिले साह्रै शिक्तिस्त हुनुहुन्छ। कुनैपनि प्रकारका व्यक्तिबाट अब वहाँलाई दुःख दिनु ठीक छैन। भगवान् बुद्धले यी दुईजनाका बीचमा भइरहेको कुराकानी सुन्नुभयो । अनि वहाँले सुभद्रलाई नरोक्न आनन्दलाई आज्ञा गर्नुभयो।

Dhamma.Digital

भगवान् बुद्धले आनन्दलाई भन्नुभयो- “हे आनन्द! तिमी सुभद्रलाई मकहाँ आउनबाट नरोका। उसको इच्छानुसार मकहाँ आउनदेउ। उसले मसँग ज्ञानका कुरा सुनेर जीवन सार्थक पार्नेछ। उ मलाई दुःख दिन आएको होइन। उ मेधावी तथा कुरो छिट्टै बुझ्नसक्ने हो।” अनि मात्र आनन्दले सुभद्रलाई भगवान् बुद्धकहाँ जान दिनुभयो।

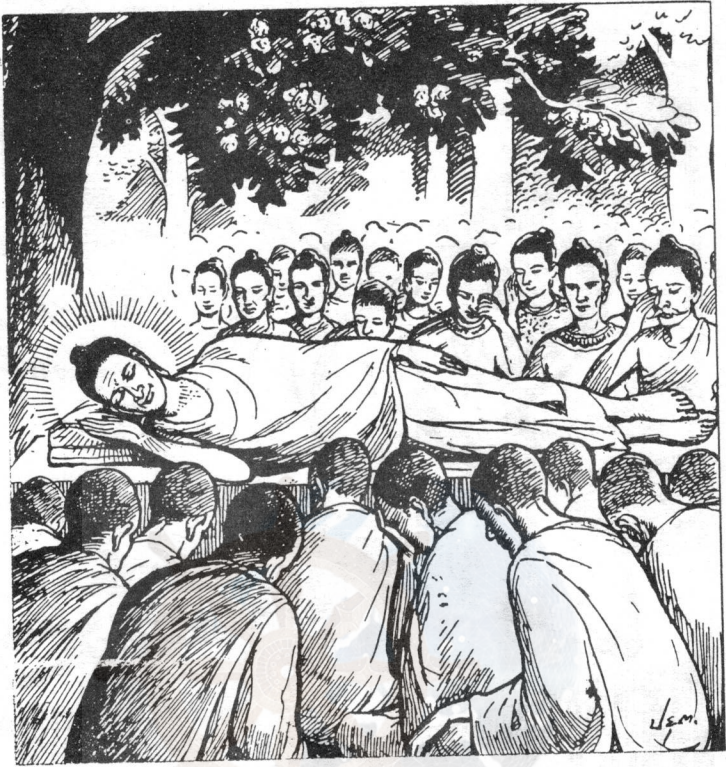
Dhamma.Digital

भगवान् बुद्धले सुभद्रको प्रश्न सुनिसकेपछि धर्मदेशना गर्नुभयो। जसले गर्दा उसको मनमा रहेको संशय हट्यो। समस्या सुल्झ्यो। उनले बुद्धको धर्मविनयमा भिक्षु बनाइदिन अनुरोध गरे। भगवान् बुद्धले सुभद्रलाई भिक्षु बनाइदिन आनन्दलाई लगाउनुभयो। जसरी मृगदाय वनमा धर्म उपदेश सुन्ने कौडिन्य भगवान् बुद्धका प्रथमशिष्य हुनुभएको थियो; त्यसरी नै यिनी भिक्षु सुभद्र अन्तिमशिष्य हुनुभयो। भिक्षु सुभद्र धर्मविनयमा मेहनत तथा कोसिस गरेर थोरै समयमा नै अर्हन्त हुनुभयो।

Dhamma.Digital

त्यसपच्छि भगवान् बुद्धले भिक्षुहरूलाई धर्म-विनय सम्बन्धी शङ्का भएमा सोध्ने अन्तिम मौका दिनुभयो। तर त्यसबेला बुद्ध, धर्म र संघउपर शङ्का भएका कोही एकजना पनि निस्केना। अनि वहाँले अझ एकचोटि अन्तिम रूपमा भिक्षुसंघलाई आज्ञा हुनुभयो- “भिक्षुहरू हो! तिमीहरूलाई यो मेरो अन्तिम वचन हो। सबै संस्कार नाशवान् हुना नाश भएर जानु स्वाभाविक हो। तिमीहरूले अप्रमादी भई मुक्ति प्राप्त गरा।”

त्यसपछि भगवान् बुद्ध क्रमशः समापत्तिमा समाधिस्थ हुनुभयो। त्यसबाट उठ्नुभयो। अनि चतुर्थ ध्यानमा पुगेर त्यहाँबाट निर्वाण धातुमा स्कन्ध निरोध हुनुभयो। वहाँ अब यस लोकमा अथवा अरू लोकमा कतै पनि फेरि उत्पन्न हुनुहुनेछैन। ८० वर्षको उमेरमा वैशाख पूर्णिमाको रातको अन्तिम याममा सम्यक् सम्बुद्ध महापरिनिर्वाण हुनुभयो। यसप्रकार एशियाका ज्योति शाक्यमुनि बुद्धका जीवनगाथा समाप्त भयो। तर धर्मले अर्थात् वहाँले सिकाई जानुभएका उपदेश र मुक्तिको मार्गबाट अझै करोडौं जनताहरूलाई आशा तथा मुक्ति प्रदान गरिरहेको छ।

